

بازنگری نقش دفاعی شهرهای اسلامی در ایجاد لایه های دفاعی فضاهای شهری معاصر

زهرا کاظمی*^۱، دیهیم تاکی^۲

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان)، گروه معماری، اصفهان، ایران

تلفن: ، Eng.zh.kazemi66@gmail.com

^۲ هیئت علمی دانشکده معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان)، گروه معماری، اصفهان، ایران

Deihim_taki2005@yahoo.com

چکیده

در گذشته عوامل متعددی در شکل گیری شهرهای اسلامی نقش ایفا می کردند که از آن جمله می توان به موضوع امنیت و بکارگیری عناصر دفاعی در ساخت اینگونه شهرها اشاره کرد. این عناصر سبب می گردید تا لایه هایی دفاعی در اطراف شهرها شکل گیرند که استخوان بندی اصلی آنها را نیز تشکیل می دادند. از جمله لایه های دفاعی اینگونه شهرها عبارتند از: ارگ، شارستان و ربض، که موجب ایجاد نوعی سلسله مراتب امنیتی در اطراف آنها می گردید و توان دفاعی شهرها را به دلیل بهره گیری از این لایه های دفاعی دو چندان می کرد. امروزه نیز با توجه به افزایش تهاجمات جنگی به کشورهای مختلف و مورد آسیب قرار گرفتن شهرها در سراسر جهان، توجه به بحث امنیت و پرداختن به موضوع دفاع شهری در ساخت فضاهای شهری دوران معاصر بسیار مورد اهمیت قرار گرفته است. بر این اساس امروزه معماران و شهرسازان به دنبال راه حلی جهت بالا بردن توان دفاعی و امنیتی شهرها می باشند. با توجه به اینکه لایه های دفاعی در گذشته امنیت شهرها را در برابر تهاجمات بالا می برد این سوال مطرح می گردد که با بکارگیری این لایه ها مطابق با شهرسازی دوران معاصر می توان توان دفاعی و امنیت فضاهای شهری را بالا برد؟ از این رو در این پژوهش با استفاده از روش توصیفی- تحلیلی و جمع آوری اطلاعات با مراجعه به کتب و مقالات موجود، به بررسی لایه های دفاعی

شهرها در گذشته و نحوه بکارگیری آنها در ساخت فضاهای شهری معاصر به جهت بالا بردن توان دفاعی و امنیتی شهرها پرداخته شده است.

واژگان کلیدی: لایه های دفاعی، شهرهای اسلامی، توان دفاعی، فضاهای شهری معاصر

۱- مقدمه

نخستین شهرهایی که پس از اسلام احداث شدند، اردوگاه هایی بودند که برای استقرار سپاهیان مسلمان برای حمایت مومنان در برابر هجوم دشمنان، قتل و غارت آنان و دفاع شهر از تجاوز تأسیس شده بود. کوفه و بصره از این نوع شهرها بودند که در دهه دوم هجری ساخته شدند. تعدادی از این شهرها در کنار شهرهای قدیمی، نقاط استراتژیک و یا در جوار اماکن متبرکه، در راستای اهداف اسلامی بنا گردیدند. مسلمانان پس از پیروزی بر سرزمین های فتح شده، با توجه به نیاز به حفظ آن و برقراری امنیت در آنها به جهت ایجاد پایگاههایی برای حکومت اسلامی نیاز به ابزار و راهکارهایی جهت ایجاد و حفظ امنیت در آن منطقه داشتند از این رو در ابتدا نحوه ساختن برج و بارو را از دیگران آموختند و هر شهری در قلمرو آنها که بارو نداشت و یا برج و باروی ضعیفی داشت، باروهای جدیدی ساختند و باروهای قدیمی را بازسازی کردند. از شهرهای معروف آن زمان می توان به بغداد و قاهره اشاره کرد که برج و باروهای آنها همراه با طرح اصلی شهرها ساخته شد. سپس شهرها را به بخش های مختلف که توان های دفاعی متفاوتی داشتند و هر بخش لایه ای دفاعی در دل دیگری بود را شکل دادند. بر این مبنا شهرها در این دوره به سه بخش عمده ریح، شارستان و ارگ یا حاکم نشین که در بلندترین نقطه شهر قرار داشت و محل زندگی حکام و سرداران و... بود تقسیم شدند. بر این اساس شهرها در دوره اسلامی با توجه به نیاز به امنیت، ساختاری دفاعی را در اطراف خود شکل دادند که اجزای اصلی آن را ریح، شارستان و ارگ تشکیل می داد، هر کدام از این اجزا با توجه به ویژگی ها و شرایط دفاعی ایجاد نموده، موجب شکل گیری لایه هایی دفاعی جهت حفاظت از شهر می شد. اما پس از انقلاب صنعتی با ساخت سلاح های جدید در کشورهای اروپایی و نفوذ دستاوردهای این انقلاب در سایر کشورها مانند ایران، توسعه شهرها آغاز شد و ناامنی در شهرها شکل تازه ای به خود گرفت، که از آن جمله می توان به حملات نظامی یا تروریستی که به موجب آن انفجاراتی در سطح شهرها را در پی دارد اشاره نمود. بر این اساس با توجه به ناامنی های حاصل از تهاجمات جنگی که کشورهای مختلفی را تهدید می کند و شهرها را موردتهاجم قرار می دهد نیاز به ایجاد فضاهای شهری امن و قابل دفاع در شهرهای دوران معاصر به جهت محافظت از جان انسانها در برابر اثرات ناشی از انفجار بسیار اهمیت یافت. با توجه به ضرورت بحث این سوال مطرح می شود که چگونه می توان با یک طراحی مناسب فضاهای